

Роль природничих музеїв Університету Св. Володимира у розвитку музейної мережі Києва

М. М. Біляшівський

Зоологічний музей Київського національного університету ім. Т. Шевченка

The Role of Natural History Museums of the St. Volodymyr University in Development of Museum Network in Kyiv. — Biliashivsky, M. M. — The history of development of museum net, especially net of the natural history museums, is shortly described.

Музеї у сучасному розумінні слова з'являються у Києві напередодні постанови Університету Св. Володимира. Це були музеї Волинського ліцею, котрий навесні 1833 р. переведено з Кременця до Києва і який у 1833–1834 рр. перетворено на Університет Св. Володимира.

Громадські художні та історичні збірки, що за своїми функціями наближалися до справжніх музеїв, існували у Києві принаймні з XVI–XVII ст. (напр., портретні галереї ризниці Софійського собору, конгрегаційної зали Києво-Могилянської академії; остання перетворилася на постійну виставку у 1870-х рр.), та статусу музейного закладу до середини XIX ст. вони так і не набули. Однак і таких природничих збірок через відсутність розвитку природничих наук у Києво-Могилянській академії місто до 1833 р. не мало. На 1833 р. у Києві імовірно існували тільки приватні природничі збірки, про які докладніших звісток не виявлено. Отже, природничі музеї (кабінети) Волинського ліцею водночас створили мережу природничих музеїв у місті, яка однак постійно була приступна тільки для викладачів та студентів Університету, а для широкого загалу, судячи з повідомлень путівників по Києву середини XIX ст., — принагідно. Таким чином, природничі музеї Університету у цей час виконували наукову та освітню, і дуже слабко — просвітницьку функції.

І та II з'їзди викладачів природничих наук, які при Університеті Св. Володимира у 1861–1862 рр. скликав директор його Зоомузею проф. К. Ф. Кесслер, заявили про вагомий роль природничих музеїв як цінних наочностей у викладанні наук у середній школі. Але у підсумку на II з'їзді 1862 р. запропоновано гімназіям вирішувати питання ознайомлення з такими наочностями не шляхом планового відвідання учнями університетських музеїв, а шляхом створення власних гімназійних міні-музеїв, орієнтований перелік експонатів-наочностей яких і було запропоновано.

Таке рішення для всієї країни було наслідком слабкого розвитку мережі гімназій та поганого транспортного сполучення між містами. Однак університетських містах, яким був Київ, ці обставини не перешкоджали регулярному відвіданню музеїв гімназистами та широким загалом. Схоже, що принагідне у 1850-х рр. відвідання університетських музеїв киянами і гостями міста від початку 1860-х рр., часу проведення з'їздів, зростала.

Ознакою цього процесу стало те, що Університет 1869 р. змушений був відкрити свої музеї для широкої публіки раз на тиждень: щочетверга на 3-4 години. У журналі «Університетські Ізвестія» було видруковано спеціальні правила відвідання публікою навчально-допоміжних установ Університету. Так музеї Університету стали частково приступними для публіки на постійній основі і стали не тільки науково-освітніми, але й вповні просвітницькими установами. Та цей їхній статус, як впливає з документів початку ХХ ст., не було підкріплено матеріально — жодної копійки на обслуговування відвідувачів кабінетів-музеїв та оранжерей Університету до 1904 р. не відпускалося.

Із зростанням завантаженості викладачів і музейної обслуги протягом наступних після 1869 р. 35–40 років, можливості приймати відвідувачів знизилися, і для музейних установ Університету відвідування їх широкою публікою, за влучним висловом проф. П. Я. Армашевського, перетворилося із обов'язку на «добрий звичай», який всяка установа «відправляла», згідно із розумінням безпосереднього начальства, тобто як де потрапить. А у період 1899–1904 рр. навіть таке відвідування зовсім припинилося.

Виятком тут були музеї зоологічного профілю, Зоологічний і Зоотомічний, які завдяки подвижницькій праці їхніх директорів М. О. Бобрецького, О. О. Коротнева та М. О. Северцова приймали відвідувачів не тільки у четвер, як веліло давнє рішення Правління Університету, але регулярно й по неділях, у вихідний день, коли заняття зі студентами не перешкоджали оглядові музеїв. Цей факт, безперечно, є свідченням того, що Зоологічний та Зоотомічний музеї були найпопулярнішими у публіці з-поміж інших музеїв Університету Св. Володимира.

1904 р. з ініціативи відомого медика, проф. М. О. Оболонського Правління Університету ухвалило відкрити всі музейні (навчально-допоміжні) установи Університету для регулярного відвідування публікою у неділю. Відтоді музеї Університету, зокрема й природничі, перетворюються на ціле музейне містечко, об'єкт туризму, який активно відвідує з навчальною метою маса екскурсій з Києва та усієї України й навіть поза її меж.

Про значення просвітницької діяльності університетських музеїв свідчить, хоча б той факт, що на початок 1910-х рр. відвідання Зоологічного музею Університету вважалося, згідно з методичними настановами викладання, неодмінним для належного засвоєння учнями гімназій біологічних знань. Це містечко набуває такої ваги у просвітницькій діяльності в місті, що дозволяє уникнути, як непотрібний дубляж, створення природничих відділів першого міського загальноприступного музею Києва —

Київського художньо-промислового і наукового музею ім. Миколи П. Останнє відбувається згідно із планом розвитку музею, запропонованим його першим директором М. Ф. Біляшівським, який високо цінував працю природничих музеїв Університету і був в особистих приязних відносинах із О. О. Коротневим.

Того ж таки 1904 р., коли було відкрито для публіки університетські музеї, офіційно відкрито добудований Київський художньо-промисловий і науковий музей. Відтоді музейна мережа Києва остаточно розгалужується на дві гілки — музеїв природничих і гуманітарних. Новий погляд на мережу музеїв приходить на зміну уявленням про потребу створити для широкої публіки у Києві єдиний художньо-промисловий музей, де би з метою показу виробничих ресурсів губерній Київського навчального округу, сиділи природничі і гуманітарні відділи, праця яких мала зосереджуватися на показі прикладних аспектів розвитку продуктивних сил краю.

Отак 1904-й рік став визначальним у розвитку музейної справи у нашій столиці. Київ утвердився як центр, де розвиток як природничих, так і історико-етнографічних та художніх музеїв ішов окремими самостійними шляхами, з утворенням двох самостійних музейних центрів відповідного профілю (Університет мав значення переважно природничого центру).

Ще за 15 років до перетворення Київського художньо-промислового музею на Український національний музей та створення при Українській Академії наук Національного Зоологічного музею у майбутній столиці Української незалежної держави зусиллями наукової і культурної громадськості замість спроб створити «местный» (художньо-промисловий, у сучасному розумінні «краснознавчий» музей), який відповідав би настановам царської адміністрації та офіційному колоніально-провінційному статусу міста, Київ вийшов на шлях нормального музеєтворення, яке відповідало повноцінному розвиткові його як великого культурного центру.

Це створило підґрунтя для перетворення музейної системи міста за наступне ХХ ст. на потужну розгалужену мережу музеїв та музейних установ, якої потребує столиця великої європейської держави. І чимала заслуга у цьому кроці вчених університетських музеїв, насамперед, М. В. Бобрецького, О. О. Коротнева, О. М. Сєверцова, С. Г. Навашина, П. Я. Армашевського, Г. Г. Павлуцького, М. О. Оболенського та їхнього колеги, археолога і природолюбця М. Ф. Біляшівського.

Роль природничих музеїв Університету Св. Володимира у розвитку музейної мережі Києва. — Біляшівський, М. М. — Стисло викладено історію розвитку музейної мережі у Києві, зокрема мережі природничих музеїв, від 1830-х рр. до початку ХХ ст.